

Mircea MORARIU

Praxisul terorii

Mi-e imposibil acum să îmi amintesc cum a fost primul spectacol cu piesa *Macbeth*, realizat de Mihai Măniuțiu în anul 1982 la Teatrul Național din Cluj, cu Anton Tauf și cu Melania Ursu în rolurile principale. Știu doar că atunci regizorul a recurs la textul shakespearian ca la unul ce trebuia să înlocuiască dorința sa de a pune în scenă piesa *Macbett* a lui Ionesco, dorință ce nu a putut fi dusă la îndeplinire din cauza cenzurii, deloc dispusă să vadă pe scenă o piesă a lui Ionesco, devenit dușman neîmpăcat al regimului dictatorial de la București. Sunt sigur însă că, dincolo de felul în care Măniuțiu a montat atunci piesa, de constrângerile care l-au făcut să apeleze la ea, *Macbeth* reprezintă pentru regizor un text de maximă prioritate. Contează mai întâi valoarea artistică, estetică a piesei. Așa după cum scria Haig Acterian în monografia *Shakespeare* (Editura Ararat, București, 1995), „arta lui Shakespeare este doar în *Macbeth* desăvârșită”, iar „desăvârșirea lui *Macbeth* vine din împlinirea condițiilor constituției dramei elisabetane, din întrunirea calităților unei noi forme dramatice și din compararea lor cu cele ale tuturor pieselor vremii și chiar cu cele ale tragediei clasice antice”. În opinia aceluiași exeget, *Macbeth* „este singura dramă elizabetană ce împlinește condiții clasice prin energia textului, prin eliminarea inutilităților textului, prin sobrietate stilistică, prin menținerea în prezent a tuturor simbolurilor într-o acțiune simplă, directă și literară”. Dacă nu ar fi decât aceste argumente de ordin artistic și tot așa avea suficiente motive să cred că *Macbeth* nu înseamnă pentru Măniuțiu deloc un text „impus” ori doar unul „de palmares”. În aceeași demonstrație a lui Haig Acterian mai descopăr o posibilă explicație ce ar justifica interesul de ordin estetic pe care regizorul îl are față de dificila piesă shakespeariană. E vorba despre faptul că „arta clasică”, „cea cu care a lucrat Eschil în *Orestia* nu se deosebește de arta cu care Shakespeare a lucrat în *Macbeth*”. Or, după cum bine se știe, piesele antichității clasice reprezintă un centru de interes pentru regizor, un atare interes justificând, oricât de ciudat ar părea – și pare doar la o privire superficială – atenția pe care Mihai Măniuțiu o arată, în vremea din urmă, pentru piesele lui Sarah Kane.

Dincolo însă de criteriile de ordin estetic ce argumentează revenirea lui Măniuțiu la „the Scotissh play”, există o seamă de criterii de ordin ideologic ce îl determină pe gânditorul politic care este Mihai Măniuțiu să fie preocupat de *Macbeth* într-o consecvență și un firesc specifice artistului și intelectualului autentic. *Macbeth* e prototipul dictatorului, al criminalului, al profesionistului terorii. Ajunge să citești gândurile profunde ale lui Mihai Măniuțiu, exprimate în capitolul „Însemnări despre dictatură și teroare” din volumul *Exorcisme* (Biblioteca Apostrof, Cluj, 1996), ca să înțelegi care au fost rațiunile de acest ordin ce l-au îndemnat pe regizor să revină asupra textului shakespearian. „Dictatorul – scrie la un moment dat Măniuțiu – este, în toate privințele, un erudit al fricii”. Așa se arată *Macbeth*, așa se dovedește Lady *Macbeth*. Cel care nu pregetă să omoare și să comande crime se teme, la un moment dat, în chip organic, de orice profecție legată de viitorul său. Fuge de oricine

Doru AFTANASIU în *Macbeth* de Shakespeare

dă semne că vrea să îi spună ce se va întâmpla mâine, e pradă necondiționată temei. Își știe vulnerabilitatea și încearcă fără folos să o evite.

Îi datorăm lui Mihai Măniuțiu și un remarcabil eseu intitulat „*Macbeth – Condotierul rataț*”, publicat în cartea *Cercul de aur* (Editura Meridiane, București, 1989). Găsim acolo o afirmație pe care, după părerea mea, se fundamentează spectacolul de la Teatrul Național „Vasile Alecsandri” din Iași: „În *Macbeth* ne ciocnim când de o identitate în prag de asfințit, când de cel mai dur praxis al terorii”. Și unde altundeva decât în țările în care la putere se ajunge prin atentate teroriste și crime pe la spate, unde se succed *junte* militare, unde alternanțele la putere se fac în afara oricărei logici, în care aliații de azi devin peste noapte dușmani, în care haosul înseamnă mod de viață, în care provizoratul este permanență s-ar putea imagina un *Macbeth* al zilelor noastre? Unde altundeva exacerbatul praxis al puterii devine nepotolit apetit pentru crimă și acte teroriste? De aici opțiunea regizorului pentru contemporaneizare și pentru un loc unde de la șeful suprem, tiranul, la umilul executant, de la bărbați la femei, toți poartă veșminte militare ori costume specifice componentelor brigăzilor antitero.

Odată cu *Macbeth*, Măniuțiu își continuă demersul de cercetare și de identificare a unor noi spații de joc. Împreună cu scenograful Valentin Codoiu, regizorul a inventat un fel de groapă cu lei în care sunt plasate personajele shakespeariene. Noi, spectatorii, le privim de undeva, de sus, loc în care noi înșine devenim captivi preț de aproape două ore. Captivi și cu simțurile exacerbate. Se încearcă să ni se transmită frica. Firește, toți cei despre care Shakespeare ne spune că sunt făptuitorii unor crime odioase ne par mici, mărunți, neînsemnați, de la înălțimea de la care îi privim. Numai că, zicea Măniuțiu în *Exorcisme*, dictatorul, tiranul e un „miniaturist social”. Desigur, decizia regizoral – scenografică are un preț – acela care ne face să nu putem privi în voie fețele actorilor, să nu le deslușim privirile. Dar care ucigaș își privește victimele în ochi? Cu atât mai puțin Macbeth, soția lui ori oamenii care îi slujesc. Crimele și frica îi fac pe toți să fie mici, nevolnici, debili. Iar prima care înțelege că omorurile nu au servit la nimic și că sfârșitul e aproape e însăși Lady Macbeth. Ea e cea care umple planșeul cu o imensă cantitate de gloanțe – simboluri ale crimelor deja comise, dar și ale omorurilor ce vor urma –, ea e cea care are premoniția morții, pregătindu-și culcușul de veci într-o cadă înconjurată de pomi albi. Știe că va trebui să plătească, chiar dacă îi e teamă de momentul decontului care va fi cumplit, la fel cum va fi și pentru Macbeth.

Mihai Măniuțiu recurge la o formă abreviată a tragediei, își alcătuiește propriul scenariu de spectacol care apare mai curând asemenea unui *draft*. Nu știu însă dacă amputările nu au fost prea drastice, cu urmări prea serioase la nivelul inteligibilității poveștii. Am impresia că această formă esențializată a lui *Macbeth*, în pofida modernității sale mai mult decât evidente, e defectivă la capitolul coerență. Nu știu iarăși dacă acest spectacol cu *Macbeth* nu poate fi înțeles decât de acei spectatorii care au citit în prealabil textul. Goana pe care mizează montarea e energofagă, solicită actorii, atâta doar că e vorba despre cheltuieli de energie umană care nu se regăsesc suficient în complexitatea ideatică și de sentimente a spectacolului. E exclusă din ecuația acestuia *îndoiala*, iar amestecul tulbure de patimi și de aspirații, de instincte și de luciditate, de acțiune și remușcări e sugerat parcă prea anemic. Regizorul preocupat de legende și eresuri, cel din *Nunta* ori din *Banchetul sau Calea spre Momfa* sau din *O vară fierbinte pe Iza* pare să fi preferat de astă dată „odihna” și „uitarea” întâlnirii cu textul shakespearian. Căci cum altfel să ne explicăm indiferența cu care Mihai Măniuțiu a privit fantasticul medieval care e parte din farmecul textului shakespearian? Sigur, intențiile sunt altele, nu înseamnă însă că sunt întotdeauna fără cusur. E prea puțin să vezi în *Macbeth* doar un lanț de crime și de victime, iar acest puțin grevează asupra valorii spectacolului. Tot la fel cum grevează insuficiența precizării substanței rolurilor. Actorii ieșeni cheltuiesc multă energie, dar luați fiecare în parte, interpreții spectacolului *Macbeth* rămân mult datori personajelor. Iar cele mai mari datorii le au înșiși interpreții personajelor principale – Doru Aftanasu și Tatiana Ionesi.

Teatrul Național „Vasile Alecsandri” din Iași – Macbeth de William Shakespeare. Regia și versiunea scenică: Mihai Măniuțiu. Scenografia: Valentin Codoiu. Mișcarea scenică: Vava Ștefănescu. Cu: Doru Aftanasu (*Macbeth*), Tatiana Ionesi (*Lady Macbeth*), Liviu Manoliu (*Duncan*), Călin Chirilă (*Banquo*), Constantin Pușcașu (*Seyton*), Emil Coșeru (*Macduff*), Doina Deleanu (*Lady Macduff*), Petru Ciubotaru (*Siward*), Constantin Avădanei (*Ross*), Daniel Busuioc (*Lennox*), Cosmin Maxim (*Tânărul Siward*), Dumitru Năstrușnicu (*Donalbain*), Nicolae Ionescu (*Fleance*), Diana Chirilă, Haruna Condurache, Oana Sandu, Catinca Tudose (*Vivandjere*) ș.a.